

1960 MAJ 18

VÉRTES MARCELL A MŰCSARNOKBAN

A tekintélyes újság, melynek szerkesztőségében ifjúságom a harmincas években eltelt, szilárdan arra törekedett, hogy ami a múltjában „kompromittáló” volt, sikerüljön felednie s feledtetnie. Csak bent, a szerkesztőségben függött a falon, bekeretézve, üveg alatt a „kompromittáló”, a forradalmi múlt: *Vértés Marcell* két plakátja, a híres Lukachich-plakát, a sortüzes meg a másik, a IV. Károlyt s mögötte a halálbamenőket ábrázoló *Éljen a király!* Naponta láttam ezeket, éveken és éveken át, a forradalmi grafikának e hallatlanul drámai két remekét, mely naponta, ahányszor megpillantottam, mindannyiszor újra megviselt és felkavart, egyszerű, vékony, fekete rajzvonalaik közt az itt-ott harsányan odavágott piros festék vérfoltjaival. Kivédhetetlen hatás volt ez, megrendítő és maximális hőfokú agitáció; hogy e Vértés-plakátoknak, a huszonhárom éves újpesti fiú és Ferenczy-növendék e két ihletett rögtönzésének volt olyan szerepe minálunk az őszirózsás forradalom előestéjén, mint a Daumier híres litográfiáinak a párizsi 1848 hajnalán — ez már a történelemre tartozik, művészettörténetre s nemzeti történetre egyaránt.

S a történelemre tartozik az is, mi lett aztán grafikánknak akkor-tájt szinte egyszerre fellépett nagyszerű, ifjú mestereivel. *Vadász Miklósr*a gondolok, *A Pál utcai fiúk* feledhetetlen illusztrációinak mesterére, akit a Károlyi-kormány küldött ki diplomáciai misszióval külföldre, ahol elvégezte vele dolgát a tudóvész fiatalon. *Major Henrikre* gondolok, a magyar karikatúrarajzolás fejlődésére, aki hetedhétországra nyargalt az ördögön ceruzán, meg *Bíró Mihályra* is, a kalapácsos ember alkotójára, akire csak bajt osztott ki sorsa odakünn, ahonnan csak meghalni jött haza 1945 után. *A Fegyverbe, fegyverbe!* tanácsköztársasági plakátjának mesteréből, *Berényi Róbertből* lett csak a magyar festészet klaszszikus ideháza — és most a hatvanöt éves Vértés Marcell hozza haza megmutatni nekünk a Műcsarnokban egy Párizsban és New Yorkban világhírré jutott grafikuspálya válogatott lapjait.

Panyókára vetett köpenyében, gomblyukában a francia becsületrend rozettájával sétál egy borotvált, jókedvű úr a Műcsarnok kamaratermében, művei között. Két és fél éve Párizsban látam, a lakásán, az elegáns Passy-fertályban, akkor ingujjban volt, fehér ingben, nyakán kis piros kendő bogra kötve à la Picasso. És képtelen voltam ott Passyban — akárcsak most a Műcsarnokban — a világhírű párizsi művészt látni benne, akit pedig látnom kellett volna, a nevezetes Vertès. Nem, Vértés helyett folyton csak Vértés volt látható, az a Vértés Marcell, akiről Szép Ernő annyit mesélt, hogyan sétáltak együtt a hajnali Margitszigeten, s ahogy le is rajzolta kettejüket Vértés abban a könyvében, amelyet franciául írt életéről a franciáknak Vertès. S itt látom most, a kiállításán, hogy épp ez a „titka” is: titka annak, hogy Vertès néven éppen a legfranciább, a legpárizsibb ceruza ihletét szeretik a franciák.

A Vertès titka: Vértés. A francia nem tudja, amit én itt, ide-

Anya, kőrajz (1959)

haza tudok: hogy az, ami neki a Vértés könnyedségében párizsi pille, itt termett az, a Szűnyog-szigeten, azt rajzolta ott is, meg hogy ami neki a Vértés jókedvében a párizsi *gamin* humora, az bizony egy pillanatra sem egyéb a pesti srác vásott fintoránál. Sokszor emlegettek rokonságot a francia és a magyar szellem, irodalom, művészet között; nem kell azon sokat filozofálni, Vértés rajzai közt is, itt, a Műcsarnokban is szinte tettenérhető. Nem valami titokzatos dolog az, nem „szellem-történet”, lábjegyzet és rejtelem. Olyan rokonság ez, amely a franciánál s magyarnál meg sem áll, túlterjed e kettőn, köze van mindenhöz, ami bármely népben derű és kedvesség, jókedv és csúfondórosság, kellem és vásottság, szív és elegancia.

Elnézem például itt a kiállításán a Vértés *Instants de visages de Paris* című párizsi pillanatképsorozatból azt a kőrajzot, amelyen egy montmartre-i szöglet sokadalmalátható. Kert is van a képen, lehetne a Margitsziget is. „Lelket cseréljen az, ki hazát cserél”? Lelket bizony. De Vértés nem cserélt lelket; alighanem, mert e lélek hazát sem cserélt. S épp mert nem cserélt, mert ez a párizsi fű kétségkívül a Margitszigeten nőtt, ettől kapta Vértés, hangozzék bármi furcsán, odakünn azt a hitelt, melyből a magát Párizst jelentő Vértés világhíre kihajthatott. Ő rajzolta a képeket, amelyek az emlékezetes *Moulin Rouge* filmen Toulouse-Lautrec keze nyomán születnek az abroszon; bravúr volt ez, méltán csodálták is mindenütt — de nem csinált-e az ifjú Vértés a pesti New York kávéházi márványasztalán is akárhányszor ilyen vicceket? Hiánynak erről a kiállításról a Lukachich- és a Károly király-plakátok; de a művészi jelzés eszközei ma is, itt is ugyanazok. Ott van egy színes kőrajza a *Dancing* című albumból; mellékesen szerepel rajta két kutya is, jól oda kell nézni, hogy észrevegyük a kutya *fintorát*, mert emberi fintort vág az is — s kísértetiesen idézi fel a negyvenkét éves plakátrol IV. Károly fintorát.

Megérett odakünn Vértés művészete — de megérve, kifejlődve, muzeálisan is: az ifjúság művészete ez, váltig az ifjúságé, eredetében, melyet megőrzött, éppúgy, mint jellegében, melynek hatása, mint a tavaszi parfóm, azonnali, kedves, ifjú, kötekedő és üde. *Parkban* című színes kőrajzát ajánlom például annak, aki szereti a képen a mesét s szigorúan megköveteli a szabályos kompo-

ziciót. Pajzánkodik a parkban egy ifjú pár, odébb a padon egy néni megbotránkozva süti le szemét. Hol a kompozíció? A néni kinéz a képből. De hisz' épp ez benne a vicc, a kedves: az, ami benne — jól talált rá a jelzőre Fataky Dénes a kiállítás katalógusának előszavában — *elragadó*. S hol a mese? Meséje van? Hogyne volna, ennek aztán van! *Humora* van, az itt a mese.

Sétálhatnak még a képek közt, ha volna még időnk. Hisz' jól telnek az idő, lapozgatván a Verlainé- és az Apollinaire-albumot, melyek a francia irodalom klaszszikusain vizsgáznak, s fényesen, annak a Vértésnek illusztrátori ihletéből, aki mielőtt emigrált volna, a *Karinty Tanár úr, kérem-ének* illusztrációját tette felejthetlenné számunkra ideháza. Vagy felüthetnénk a *Nous, les abstraits* című legújabb albumot, melyben Vértés csúfondáros ceruzája az absztrakt festészet divatját figurázza ki. S tőle el is fogadják, el, még az absztrakció sznobjai is. Mert a kifigurázás nem a vaskalaposság felől érkezik, hanem épp a francia grafika hagyományának abból a legmodernebb virágzásából, de offenképpen könnyűzenéből, amelyet még Daumier és Toulouse-Lautrec szólaltatott meg odakünn. Nem mértem hozzájuk e zenét — de játszani az ő hangszerükön játszik Vértés, s büszke lehet, hogy elfogadják e hangszer mesterének azok, kiknek földjén megtermett ez a muzsika.

Nem, nem mértem az ecset nagymestereihez sem, hisz' nem is ecsettel dolgozik Vértés, hanem ceruzával, tussal, tüvel, tollal is. Csak az esetre gondolok, amikor, ugyancsak Párizsból, ugyancsak künn szerzett világhírré Munkácsy hazalátogatott. A szegedi kormánybiztos, Tisza Lajos gróf levitte akkor a szegedi tanyavilágba, fotografusok ugráltak a mester körül, hogy *Honfoglalás* című képéhez — melyet megfestendő volt akkor — a nép közt „típusokat” kapjanak le neki.

Nem hiszem, hogy Munkácsy a fotografiáknak hasznát vette volna. Amit megfestett, lelkéből festette elő, abból, amit Gyuláról, Csabáról, Békésről örökre magával hozott, s vele maradt künn is, az Avenue de Villiers-n. S hátalannak Vértés sem lehet hátatlan Párizs iránt. De ha lement sétálni a fasorba Passyban: a Szűnyog-szigeten, a Margitszigeten járt akkor is; s ha párizsi varázs volt is — *ettől* lett párizsivá, mert ezért maradt pesti is e varázs.

Rónai Mihály András